

ВСТУП

ЯК І ДЛЯ ЧОГО ВИВЧАТИ ФІЛОСОФІЮ?

Навчальний посібник створено для вивчення курсу філософії у вищій школі, із урахуванням потреб студентів заочної та дистанційної форм навчання. Автори окреслюють сучасний стан і зміст філософської проблематики. Основне завдання посібника – дати методичний та теоретичний матеріал для самостійного вивчення філософії як навчальної дисципліни. Це зумовило таку його особливість, як концептивна, стисла форма викладу матеріалу з поданням найнеобхідніших початкових основ філософських знань. Унаслідок цього автори посібника пропонують звертатися до інших підручників з філософії, енциклопедій, словників, філософських хрестоматій та антологій, оригінальних філософських текстів. Зокрема рекомендуємо останнє видання навчального посібника відомого українського філософа професора Віктора Леонтійовича Петрушенка (завідувача кафедри філософії Національного університету “Львівська політехніка”): Петрушенко В.Л. Філософія: підручник. – Львів: Магнолія 2006, 2011. – 506 с. (детальний список рекомендованої літератури подано у кінці кожної теми посібника). Навчальний посібник розрахований на студентів заочної та дистанційної форм навчання та буде також корисним для тих, хто хоче ознайомитися з основами філософії.

Молоде покоління українських людей живе “в добу великих змін”. Змінився політичний та економічний устрій суспільства, як і його духовні та ідеологічні засади. Відбувається взаємодія двох дуже різних духовних світів з доволі відмінними поглядами на суть і призначення людини, зміст основних вартостей, облаштування суспільного життя. Внаслідок цього радикально змінюються світоглядні уявлення людей. В нових умовах потрібні люди з новим світоглядом. Якщо ми хочемо інтегруватися в європейські та світові структури, то маємо сприяти формуванню нової генерації українських інтелектуалів з новим світосприйняттям, яке буде адекватним до філософського мислення людства на зламі тисячоліть. Вивчення курсу філософії допоможе молодим людям зрозуміти докорінні

зміни, що відбуваються в світоглядних побудовах, і спричинені ними зміни у практичному ставленні людей до себе та до світу, усвідомити історичний характер людського буття, роль та значення суб'єктивних чинників на сучасному етапі. З одного боку, студент повинен усвідомити цілісність духовного життя людства, а з іншого – переконатися, що світ складний, багатовекторний і потрібно уміти поєднувати й узгоджувати різнопланові тенденції. Усвідомлення спільності культурно-філософських процесів повинно сприяти застосуванню духовного досвіду інших народів та поколінь для осмислення наших власних проблем, які часто видаються нам унікальними або безвихідними. Результатом має бути філософське ставлення до сучасного стану розвитку суспільства як до процесу, зумовленого історичними та соціальними обставинами, що невинно змінюються, внутрішня готовність до змін, усвідомлення їх невідворотності, прогнозування перспектив розвитку та пошук власного місця у світі.

Філософія існує для життя і повинна використовуватися в усіх його сферах. Це перше і визначальне твердження, яким керувалися мислителі всіх часів. При цьому для філософії процес пошуку істини важить не менше, ніж сама істина. Пошуки істини (міркування, роздумування на філософські теми) – це і є процес філософствування, тобто вміння філософствувати. У цьому випадку філософія набуває свого унікального значення. Предметом її вивчення є сама думка, що у філософії отримало назву “філософської рефлексії”. Унаслідок цього філософія є думкою про думку, і тому вона слугує історичною школою самовибудовування, дисциплінування, культивування людської думки. Формуючи свою філософську позицію, людина має можливість вибирати між різними позиціями та поглядами. Це відкриває перед нею широкі можливості для самовдосконалення та самовираження. Кожна людина вибирає власний шлях самоствердження та самовдосконалення залежно від своєї внутрішньої схильності. Уявлення про те, що кінцевою метою кожної людини повинно бути вдосконалення самої себе, було ядром усіх філософських систем, тому що тільки завдяки власному самовдосконаленню можна зробити світ кращим і досконалішим.

І це не високомовні слова. Ми живемо у світі, де все взаємопов'язано: благополуччя однієї людини залежить від здобутків багатьох інших. Водночас помилка однієї людини може мати катастрофічні наслідки для багатьох сотень, тисяч, а то й мільйонів людей. Аварія на Чорнобильській АЕС переконливо це довела. В умовах, коли взаємозалежність у світі постійно збільшується, зростає не лише значення суб'єктивного чинника – зростає роль свідомості кожної людини та її відповідальності за свої вчинки. Майбутнім спеціалістам потрібно

усвідомити, що минув той час, коли можна було стверджувати: “На моє життя вистачить, а після мене хоч потоп”! Тепер не можна керуватися тільки вузько-егоїстичними професійними міркуваннями, треба мислити ширше і глибше – по-філософськи, тобто дивитися в далеку перспективу і враховувати всі можливі наслідки своєї діяльності.

Більшість людей навіть не здогадуються, що філософія є невід’ємною частиною життя кожної людини. Можна цього не усвідомлювати, але філософські міркування пронизують усе наше повсякденне життя. Як бути, наприклад, голодному студенту, який помітив під партою грошову банкноту? Чи добре давати списувати домашнє завдання? Чи йти на лекцію, чи не йти? Відповідь на такі запитання залежить від світоглядних позицій, ціннісних орієнтацій, моральних, естетичних, політичних принципів та уподобань. Мисляча людина повинна зважувати, наскільки її можливі вчинки у таких ситуаціях узгоджуються з її принципами, з принципами інших людей та які наслідки вони можуть мати. Такого виду розумова діяльність є за своєю природою філософською. Що далі ми заглиблюємося у ці питання, то більше ми філософствуємо, тобто мислимо по-філософськи.

Мислити по-філософськи (філософствувати) змушена кожна людина, бо перед кожною людиною постають одвічні філософські питання: “Що таке світ і що таке людина”? “Хто я і яке моє призначення у цьому світі”? Одвічні тому, що на них заново доводиться відповідати кожному історичному поколінню та кожній особі зокрема. Одвічні філософські питання людина вирішуватиме завжди настільки, наскільки вона відчуває себе людиною і прагне взяти на себе відповідальність за свій свідомий життєвий вибір. Філософія є інтелектуальною скарбницею, в якій зібрано у концентрованій формі історичний досвід свідомого вирішення найголовніших питань людського світоорієнтування, самоусвідомлення та самоствердження. Завдяки філософії людина глибше і зваженіше розуміє світ, проблеми людського буття. Вивчаючи філософію, можна багато чого зрозуміти, довідавшись, що думали і говорили з приводу різних життєвих питань філософи. Ось чому і потрібно вивчати філософію.

Разом з цим може постати й таке питання: а чого саме може навчити філософія? Хіба сучасні науки не надають необхідної інформації про все, що потрібно знати спеціалісту? Стосунки філософії з іншими науками є доволі складними. Як буде показано у темі 1, філософія є “матір’ю всіх наук”, які виникли і розвивалися у її лоні, і тільки починаючи з XVII ст. почалося стрімке відокремлення різних наук від філософії. Проте вони й досі зберігають генетичний

зв'язок із нею. Наукове дослідження та розуміння тих чи інших явищ залежать від сукупності загальнонаукових концептуальних і методологічних принципів, які формулюються у філософії. Це особливо очевидно, коли предмет наукового дослідження, наприклад, розвиток атомної енергетики, можна аналізувати з економічного, екологічного, технологічного, відомчого та ін. поглядів, розглядаючи різні аспекти одного й того самого питання. Але окремий погляд завжди однобічний і не дає повної картини. Тому, щоб зрозуміти предмет дослідження, його необхідно осмислити з різних позицій. Під час вивчення філософії студент має навчитися порівнювати різні, нерідко взаємовиключні підходи, критично ставитися до власних і чужих оцінок, відчувати особисту відповідальність за свій вибір. Такі узагальнювальні міркування є формою філософської рефлексії, і за наявності різних підходів вона виявляється доволі плідною. Саме філософська рефлексія допомагає наблизитися до загального їх розуміння. Однак філософія не дає готових відповідей на питання, які постають перед людиною чи окремими науками, а дає зразки форм і способів мислення, які допомагають самостійно вирішувати ці проблеми. До того ж, щоб навчитися філософствувати, не достатньо засвоїти кілька десятків філософських думок, висловлювань, хоча і це важливо. Необхідно виробити вміння підійматися до філософських узагальнень. Такого вміння набувають у процесі читання філософських творів. Тому, щоб відчути справжній смак філософії, не можна обмежуватися тільки підручником, необхідно звернутися до філософських першоджерел, тобто до творів визначних філософів. І нарешті, слід застерегти всіх, хто розпочинає вивчати філософію, що не треба намагатися її завчити як набір готових істин чи формул. Філософію в принципі не можна завчити – вона потребує розуміння і визначення власної позиції.

Зараз, як ніколи раніше, актуальне твердження, що філософія є невід'ємним елементом духовної культури людства. За ставленням людини до філософії можна судити певною мірою і про її загальну та професійну культуру. Тому оволодіння філософією є також основою загальнокультурної і загальнотеоретичної гуманітарної підготовки фахівця будь-якого профілю. Філософія посідає чільне місце в системі теоретичної підготовки у вищій, особливо університетській, освіті. Сьогодні вивчення філософії як навчальної дисципліни має виховати у студента вишу:

- схильність до проблематизації: вміння ставити питання і шукати способи їх вирішення, розглядати парадокси, альтернативи, суперечності;
- спроможність давати визначення: переходити від поверхового фактажу до узагальнювального концептуального аналізу понять;
- вміння формулювати, впорядковувати, послідовно аналізувати свої думки;

- власний оригінальний світогляд, свій стиль мислення, світоглядні, моральні, естетичні установки та ціннісні орієнтації, необхідні для активної діяльності у всіх сферах життя суспільства.

Ретельне та вдумливе опрацювання матеріалу посібника, виконання навчальних завдань і тестів дадуть змогу отримати необхідні знання з філософії як навчальної дисципліни, а також можуть стати імпульсом для подальшого самостійного вивчення світової філософії. Набуті під час вивчення курсу філософії навички пошукової роботи повинні допомогти виробити здатність самостійно мислити, стимулювати творчу працю студента в інших галузях навчального процесу.

Отже, філософія була і залишається інтелектуальною формою відповіді на глибинні занепокоєння та запити людини; вона завжди потрібна людині, а особливо тоді, коли життя вимагає вибору, визначення моральної та соціальної позицій. Саме в такому розумінні ролі та значення філософії в житті людей її вивчення видається надзвичайно важливим. Видатний давньоримський філософ Епікур закликав: “Хай ніхто не зволікає із заняттями філософією у молоді літа, а на старості не втомлюється від занять нею, адже для душевного здоров’я ніхто не може бути ні недозрілий, ні перезрілий”.

Посібник підготували такі працівники кафедри філософії Національного університету “Львівська політехніка”:

- Тема 1. Скалецький М.П. (канд. філос. наук, доцент).
- Тема 2. Онищук О.В. (канд. філос. наук, доцент).
- Тема 3. Паньків О.В. (канд. філос. наук, доцент).
- Тема 4. Мазурик М.В. (канд. філос. наук, асистент).
- Тема 5. Кадикало А.М. (канд. філос. наук, доцент).
- Тема 6. Мазур Л.І. (канд. філос. наук, доцент).
- Тема 7. Шадських Ю.Г. (канд. філос. наук, доцент).
- Тема 8. Повторєва С.М. (д-р філос. наук, професор).
- Тема 9. Карівець І.В. (канд. філос. наук, доцент).
- Тема 10. Хвойницька Х.М. (асистент).
- Тема 11. Петрушенко В.Л. (д-р філос. наук, професор).
- Тема 12. Саноцька Н.Я. (канд. філос. наук, ст. викладач).
- Тема 13. Петрушенко В.Л. (д-р філос. наук, професор),
Бразуль-Брушковський Є.Г. (канд. філос. наук, доцент).
- Тема 14. Федорів Л.М. (асистент).
- Тема 15. Бразуль-Брушковський Є.Г. (канд. філос. наук, доцент).
- Тема 16. Чурсінова О.Ю. (асистент).